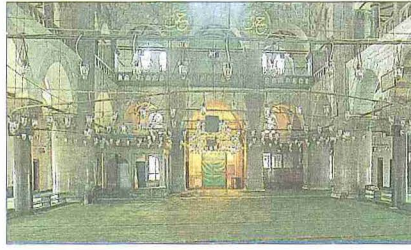
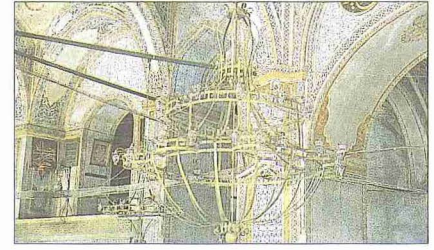

dana getirilmişler ve umumiyetle iki veya üç katlı olarak yapılmışlardır (Eminönü Ahî Çelebi Camii, Topkapı Kara Ahmed Paşa Camii, Piyale Paşa Türbesi). Gövde aynı veya farklı çapta, üst üste iki yahut üç çemberden meydana gelir. Yukarı kısım üst çemberden uzanarak tepede birleşen parçalarla askıya bir avize görünüşü verir; altta kısa bir bölüm, alt çemberden ayrılan ve ortada birleşen parçalarla bütünü tamamlar. Cami mekânında, kubbe merkezinden inerek orta alanı aydınlatan veya mihrabın önünde yer alan büyük asma kandilliklere "top kandil" adı verilir. Bugüne ulaşabilen top kandiller, çok sayıda küçük cam kandilleri, büyük ve gösterişli çok katlı kuruluşları ile birer ışık topu görünümündedirler (İstanbul Beyazıt Camii, Beşiktaş Sinan Paşa Camii, Üsküdar Atik Vâlîde Camii).

XIX. yüzyıl ortasında, Ayasofya Camii'nde yapılan onarımlar sırasında, III. Ahmed'in (1703-1730) vakfettiği büyük tunç top kandil yerinden kaldırılmış, bütün asma kandillikler yenilenmiş, girişin üzerindeki üst mahfile de "kandil direkleri" dikilmiştir. Düzlem kuruluşlu asma kandillikler çember, sekizgen, altıgen ve kare gibi geometrik şekiller gösterirler ve askı alanını dolgulayan yıldız, geçme yıldız, mühr-i Süleyman, ışın motifleri de bu geometrik kuruluşu tamamlarlar (Bursa Ulucamii, Amasya Beyazıt Camii, Lâleli Camii). Sultan Ahmed Camii'nde kemer altlarına yerleştirilen ve orta alanı çevreleyen uzun askı takımları, şua süslemeli orta bölümleriyle dikkati çeker. Bunlardan başka sadece bir çemberden meydana gelen düzlem kuruluşlu askılar da yapılmıştır (Beşşehir Eşrefoğlu Camii). Kare veya dikdörtgen şekilli uzun çubuk askılar, sade görünüşleriyle man-

Tophane Kılıç Ali Paşa Camii'nin kubbesinden inen tek merkezli iç içe çemberlerden meydana gelen asma kandillik ile Beşiktaş Sinan Paşa Camii'nin top kandil tipi asma kandilligi - İstanbul

zaradan çok ışığın her yere eşit olarak dağıtılmasını sağlayarak kullanıma öncelik veren tercihleri ortaya koyarlar (Edirne Üç Şerefeli Camii). Kubbeden inen tek merkezli, iç içe çember ve çokgen şeklindeki asma kandillikler ise ayrıca görünüş kadar kullanım açısından da mekâna uygundur (İstanbul Sultan Selim Camii, Edirne Selimiye Camii, Kılıç Ali Paşa Camii). Asma kandilliklerin secde yüzeyine yakın bir yükseklikte olması, iyi ve eş değerde bir aydınlatma sağladığı gibi bakım ve temizliğin de kolay yürütülmesine imkân vermiştir.

TANJU CANTAY

ASMAİ

(الاصمعي)

Ebû Saîd Abdülmelik
b. Kureyb el-Asmaî el-Bâhilî
(ö. 216/831)

**Basra dil mektebinin
önde gelen simalarından şiir ve
ahbâr râvisi, dil ve edebiyat âlimi.**

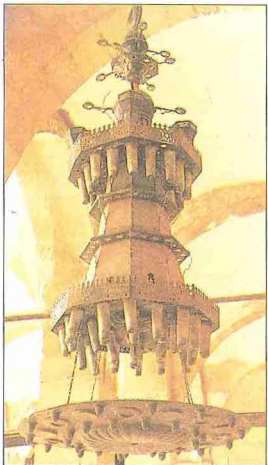
122'de (740) Basra'da doğdu ve orada yetişti. Dedelerinden Asma'a nisbetle Asmaî nisbesini aldı. Ebû Ubeyde ve Ebû Zeyd gibi tanınmış dilcilerle birlikte ders aldıkları Basra dil okulunun en önde gelen temsilcisi Ebû Amr b. Alâ'dan başka İsâ b. Ömer es-Sekafi, Halil b. Ahmed ve Halef el-Ahmer gibi tanınmış âlimlerden tahsil gördü. İmam Şâfiî'nin de talebesi oldu. Fevkalâde hâfızası ve tenkitçi fikir yapısıyla dikkati çeken Asmaî, hocası Ebû Amr gibi, şiir dinlemek, gramer ve lugat konusunda bilgi toplamak için bedevîlerin arasında dolaştı. Bu sırada 16.000 urcûze* ezberlediğini bizzat kendisi söylemektedir. En büyük şiir râvilerinden biri olduğu için birçok Arap şairinin şiirleri onun sayesinde zamanımıza ulaşmıştır.

Henüz genç yaşta iken büyük bir üne kavuştu. Aralarında Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm, Ebû Hâtım es-Sicistânî, Riyâşî, Sükkerî ve bütün eserlerini rivayet etmiş olan Ebû Nasr Ahmed b. Hâtım el-Bâhilî gibi tanınmış simaların da bulunduğu birçok talebe yetiştirdi. Zengin olmasına rağmen sade bir hayat yaşamayı tercih ederdi. Nitekim rivayet ettiği hadisler de daha çok bu hususla ilgilidir. Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ali b. Medîni ve Ebû Dâvûd gibi hadis otoritelerinin güvenilir bulunduğu Asmaî'nin, Kur'an ve hadis konusunda tevile yol açacak herhangi bir filolojik yorum ve görüş belirtmekten son derece sakınmasını da takvâsının bir başka örneği saymak gerekir. Bu tavrıyla o, Kur'an'ı kendi reylerine göre tefsir eden Mu'tezile ve Kaderiyye'den ayrılmaktadır.

Hârûnürreşid zamanında Bağdat'a giderek halifenin yakın ilgisini kazandı ve oğlu Emin'in eğitimiyle meşgul oldu. Daha sonra Halife Me'mûn tarafından Bağdat'a davet edildiye de sağlık durumu ve yaşlılığı sebebiyle bu davete icabet edemedi ve ikamet etmekte olduğu Basra'da 216 (831) yılında vefat etti. Bazı kaynaklar vefat tarihi olarak 210-217 yılları arasında değişik tarihler zikretmektedirler.

Arap dil ve lugat âlimleri şiir, dil ve lugat konularında bilgilerinin büyük bir kısmını Ebû Ubeyde ve Ebû Zeyd'in yanında Asmaî'ye borçludurlar.

Eserleri. Asmaî'nin günümüze ulaşan belli başlı eserleri şunlardır: 1. *el-Asma'îyyât**. Çoğunluğu Câhiliye devri şairlerinin şiirleri olmak üzere bazı muhadramûn* ve İslâmî devir şairlerinin şiirlerinden derlenen bir antolojidir. İlk defa W. Ahlwardt tarafından *Mecmû' u eş'ârîl-'Arab* adlı kitabın I. cildinde tenkitli

Sultan Berkuk Camii'nin avize şeklinde ve üç katlı olarak düzenlenmiş asma kandilligi - Kahire / Mısır

bir neşri yapılmıştır (Leipzig 1902). Eserin daha sonra Ahmed Muhammed Şâkir ve Abdüsselâm Hârûn tarafından yapılan tenkitli bir neşri de vardır (Kahire 1955). **2. Kitâbü'l-Hayl**. A. Haffner (SBAW, Viyana, CXXXII [1895], s. 1-62), Nûrî Hammûd el-Kaysî (*Mecelletü Külliye-ti'l-adab*, Bağdad 1970), son olarak da Hilâl Nâci tarafından neşredilmiştir (*el-Mevrid*, XII/4, Bağdad 1983, s. 177-222). **3. Kitâbü'n-Nebât**. Eseri A. Haffner, *el-Bülğa fî şüzûri'z-zeheb* (*Dix anciens traités...*) içinde (Beyrut 1908, s. 18-59; 1914, s. 17-92), Abdullah Yûsuf Guneym de müstakil olarak neşretmişlerdir (Kahire 1972). **4. Fuḥûletü's-şu'arâ**. İlk neşri Ch. Torrey (ZDMG, LXV [1911], s. 487-516), ikinci neşri Muhammed Abdülmün'im Hafâcî ve Tâhâ ez-Zeynî tarafından yapılmıştır (Kahire 1953). Selâhaddin el-Müneccid, Ch. Torrey neşrini tekrar yayımlamıştır (Beyrut 1971). **5. el-İştikâk** (nşr. Süleyman Zâhir, RAAD, XXVIII [1953], s. 355-364, 559-574; XXIX [1954], s. 22-35, 184-202; M. H. Âl-i Yâsîn, *MMîr*, XVI [1968], s. 317-356; Selim en-Nuaymî, Bağdad 1968). Eserin en iyi neşri Ramazan Abdüttewvâb ve Selâhaddin Hâdî tarafından dört nüshaya dayanılarak yapılmıştır (Kahire 1980). **6. Kitâbü'd-Dârât** (nşr. A. Haffner, *el-Bülğa* içinde, Beyrut 1908, s. 3-16). **7. Kitâbü'l-Ezdâd** (nşr. A. Haffner, *Drei arabische Quellenwerke über die Aqdâd*, Beyrut 1912 ve L. Şeyho, Beyrut 1912). **8. Kitâbü'l-Farḡ** (nşr. D. H. Müller, SBAW, Viyana, LXXXIII [1876], s. 235-288). **9. Kitâbü Ḥalki'l-insân** (nşr. A. Haffner, *el-Kenzü'l-luḡavî [Texte zur arabischen Lexikographie]* içinde, Leipzig 1905; Beyrut 1903, s. 158-232). **10. Kitâbü'l-İbl** (nşr. A. Haffner, *el-Kenzü'l-luḡavî* içinde, Beyrut 1903, s. 66-136 ve 137-157, Leipzig 1905. Tıpkıbasım, Bağdad 1971). **11. Kitâbü'n-Nahl ve'l-kerm** (nşr. A. Haffner, Beyrut 1898; *Meşriḡ* V [1902], s. 883-892, 976-984, 1091-1099 ve *el-Bülğa* içinde, Beyrut 1908, 1914, s. 63-98). **12. Kitâbü's-Şâ** (nşr. A. Haffner, Beyrut 1895 ve SBAW, Viyana, CXXXIII [1896]). **13. Kitâbü'l-Vuḥûş** (nşr. R. Geyer, SBAW, Viyana CXV [1888], s. 353-420). **14. Kitâbü'l-Müterâdif** (nşr. M. Sultan, Dimaşk 1951). **15. Târîḡu'l-'Arab kabale'l-İslâm** (nşr. M. Hasan Âl-i Yâsîn, Bağdad 1959). **16. Kitâbü Nû'âtî'n-nisâ** (nşr. W. Diem, *MUSJ*, XLVIII [1973-1974], s. 281-288). **17. Kitâbü'l-Evkât** (nşr. W. Diem, *MUSJ*, XLVIII [1973-1974], s. 281-288). **18. Kitâbü's-Silâḡ** (nşr. Muhammed Cebbâr el-Muaybid, *el-Mevrid*, XVI/2, Bağdad 1987, s. 67-122).

BİBLİYOGRAFYA :

Rabâf, *el-Muntekâ min aḥbârî'l-Aşma'î* (nşr. et-Tenûhî), Dimaşk 1936; Sirâfî, *Aḥbârü'n-naḥviyyîne'l-Başriyyîn* (nşr. F. Krenkow), Paris 1936, s. 58-67; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Beyrut, ts., s. 82-83; Hatîb, *Târîḡu Bağdâd*, X, 410-420; Kiftî, *İnbâḡü'r-ruvât*, II, 197-205; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 170-177; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Tezkiretü'n-nuḡat* (nşr. Afîf Abdurrahman), Beyrut 1406/1986, bk. İndeks; Süyûtî, *Buḡyetü'l-vu'ât*, II, 112-113; G. Flügel, *Die Grammatischen Schulen der Araber*, Leipzig 1862, s. 72-80; Serkis, *Mu'cem*, I, 456-457; Brockelmann, *GAL*, I, 104; *Suppl.*, I, 163-165; Sezgin, *GAS*, II, 613, ayrıca bk. İndeks; IV, 333-334; VII, 344-345; VIII, 71-76, 267-268; IX, 66-67; Abdülcebâr el-Cumrud, *el-Aşma'î ḡayâtüḥu ve âşârüḥu*, Beyrut 1955; I. Goldziher, *A Short History of Classical Arabic Literature* (trc. Joseph Desomogyi), Berlin 1966, s. 34; R. A. Nicholson, *A Literary History of the Arabs*, Cambridge 1969, s. 345; Manfred Ullmann, *Die Natur-und Geheimwissenschaften im Islam*, Leiden 1972, s. 63-64; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 31-32; a.mlf., "Arapçada Kelimelerin Müzekkerlik ve Müenneslik Keyfiyetine Dâir Müstakil Eserler", *ŞM*, I (1956), s. 92; Abdülvehhâb es-Sâbûnî, *Şu'arâ' ve'd-devâvîn*, Beyrut 1978, s. 161-163; Münecid, *Mu'cem*, I, 45; II, 44; III, 54; IV, 56; Ömer Ferrûḡ, *Târîḡu'l-edeb*, II, 205-207; Ahmed Zekî, *el-Aşma'î*, Kahire, ts.; Abdülhamîd eş-Şelkânî, *el-Aşma'î el-luḡavî*, Kahire 1982; Seniyye Ahmed Muhammed, "el-Aşma'î", *Mecelletü Âdâbî'l-Müstansırıyye*, IV, Musul 1979, s. 115-123; Tenûhî, "Tercemetü'l-Aşma'î", *MMLADm*, XIV/3-4 (1986), s. 83-110; A. Haffner, "Asmaî", *İA*, I, 679; B. Lewin, "al-Aşma'î", *EI²* (İng.), I, 717-719.

SÜLEYMAN TÜLÜCÜ

el-ASMAİYYÂT

(الاسمعیات)

Asmaî'nin (ö. 216/831) derlediği ve eski Arap şiirlerini ihtiva eden bir antoloji.

Meşhur dil âlimi Asmaî, bu kitabını eski Arap şiirini bir araya toplama gayesiyle Mufaddal ed-Dabbî'nin başlattığı hareketin devamı olarak meydana getirmiş, böylece *el-Aşma'îyyât* Arap edebiyatında *el-Mufaḍḍaliyyât*'la başlayan tarzı devam ettiren ve onu tamamlayan bir antoloji olmuştur. Asmaî'nin, bu eserini Halife Hârûnürreşid (786-809) için tertip ettiği rivayet edilir. *el-Mufaḍḍaliyyât* ile *el-Aşma'îyyât*, eski Arap şiirlerini intikal eden şekilleriyle koruyan ve bu suretle Cähiliye devrinin edebî an'anesini iyi bir şekilde temsil eden güzel birer örnektir. *el-Aşma'îyyât*'ta divan sahibi eski ve meşhur Arap şairlerinin şiirleri değil, Cähiliye devrinde az fakat güzel şiir söyleyen bedevî şairlerin şiirlerinden seçilen örnekler bir araya getirilmiş, böylece şairleri pek tanınmayan

birtakım şiirlerin büsbütün kaybolması önlenmiştir. Asmaî'nin seçtiği şiirlerin bir özelliği, açıklanması gereken nâdir kelimeler ihtiva etmeleri, bir diğer özelliği de *el-Mufaḍḍaliyyât*'a alınan şiirlere nisbetle daha kısa olmalarıdır.

Uzun kasideleri ihtiva eden bu eserde, çoğunluğu Cähiliye devrine ait olmak üzere yetmiş bir şairden derlenmiş doksan iki kaside (veya kasidelerden bölümler) mevcuttur. Eserde şiiri bulunan şairlerden kırk dördü Cähiliye şairi, on dördü muhadramûn, altısı İslâmî devir şairi olup yedi tanesinin de hangi döneme mensup olduğu bilinmemektedir. On dokuz şiirin kısmen veya tamamen hem *Mufaḍḍaliyyât* hem de *Aşma'îyyât*'ta müştereken rivayet edilmesi her iki derleyicinin zevkleri arasındaki uygunluğun bir ifadesidir.

Köprülü Kütüphanesi'nde (nr. 1394, vr. 151-213) ve Türkiye dışındaki muhtelif kütüphanelerde birkaç yazması bulunan *el-Aşma'îyyât*'ın tenkitli baskısı ilk defa Alman müsteşrik Wilhelm Ahlwardt tarafından *Mecmû'u eş'ârî'l-'Arab* adlı kitabın I. cildi olarak yayımlanmıştır (Leipzig 1902). Ahlwardt bu baskıda eserin tertibini değiştirerek şiirleri kafiyelerinin alfabetik sırasına göre düzenlemiş, böylece de ciddi tenkitlere mâruz kalmıştır. Ayrıca yukarıda işaret edildiği gibi *el-Mufaḍḍaliyyât*'ta zikredilen on dokuz şiirin on beşini kitabına almamış ve şiir sayısını yetmiş yedi olarak tesbit etmiştir. Daha sonra Ahmed Muhammed Şâkir ve Abdüsselâm Hârûn eserin tenkitli metnini orijinal tertibi üzere yeniden hazırlayarak kısa açıklamalarla 1955 yılında Kahire'de yayımlamışlardır. Antolojinin 1967'de de ikinci baskısı yapılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

el-Aşma'îyyât (nşr. W. Ahlwardt, *Mecmû'u eş'ârî'l-'Arab* içinde), Leipzig 1902, I; Sirâfî, *Aḥbârü'n-naḥviyyîne'l-Başriyyîn* (nşr. F. Krenkow), Beyrut 1936, s. 58-67; İbnü'l-Enbârî, *Nüzhetü'l-elibbâ*, Bağdad 1959, II, 197-205; İbnü'l-Kiftî, *İnbâḡü'r-ruvât*, II, 197-205; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 288-290; Mehmed Fehmi, *Târîḡi Edebiyyât-ı Arabiyye*, İstanbul 1332, s. 514; Brockelmann, *GAL*, I, 104; *Suppl.*, I, 37, 163-164; Ahmed Emin, *Ḍuḡa'l-İslâm*, Kahire 1964, II, 300-301; Nihad M. Çetin, *Eski Arap Şiiri*, İstanbul 1973, s. 31-32; Sezgin, *GAS*, II, 55-56; Nâsirüddin el-Esed, *Meşâdirü's-şî'ri'l-cähili*, Kahire 1978, s. 578-582; *Ma'a'l-Mektebe*, s. 260-261; J. Barth, "Studien zu den 'Aşma'îjjât", *WZKM*, XVIII (1904), s. 307-342; Mustafa Abdülvehid, "Menhecü'l-iḡtiyârâtî's-şî'riyye beyne'l-Mufaḍḍaliyyât ve'l-Aşma'îyyât", *Buḡûşü Külliyyeti'l-Luḡatî'l-'Arabiyye*, sy. 2, Mekke 1404-1405, s. 99-122; B. Lewin, "al-Aşma'î", *EI²* (İng.), I, 718.

ALİ ŞAKİR ERGİN